

NAGY ANDRÁS HAJDÚGENERÁLIS HALÁLA.

1612 aug. 13.

Rákóczy Zsigmondnak nem sok öröme telt az erdélyi fejedelemiségben. Első versenytársától Homonnai Drugeth Bálinttól szerencsésen megszabadult ugyan, mert a prágai udvarban attól félték, hogy ez a nagy vitéz ember, a kit a hajduk és törökök módnélkül kedveltek. Bocskay nyomába lép, tehát hamarosan leüttették, de az ifjú Báthory Gáborban még veszedelmesebb ellensége és diadalmas vetélytársa támadt.

Báthory törekvéseit kezdetben Rudolf király kormánya ép úgy támogatta, mint Mátyás főherceg legbizodalmasabb környezete. Forgách Ferencz esztergomi érsek, mint a kath. vallásért buzgó s az uralkodóházhoz tántorithatatlanul ragaszkodó vitéz ifjút ajánlotta őt a prágai titkos tanácsosok figyelmébe. Viszont az öreg Ilyésházy nádor, a ki ecsedi Báthory István örökösében bizonyára nem az antireformatio jövődöbeli apostolatát látta, de nem is az udvar hagyományos politikájának engedelmes végrehajtóját támogatta: Mátyás főherceg jó akaratát szerezte meg számára. Ez nyilván arra mutat, hogy Báthory nem sokat válogatott az eszközökben s azt remélte, hogy ravaszsággal és kétszínűséggel legkönnyebben fog boldogulni. A következesek csakhamar igazolták, hogy helyesen számított sőt Rudolfnak sok mindent próbált, vihartól edzett tanácsosai, kiket méltán gondolkodóba ejthetett az a körülmény, hogy Báthory fejedelemiségét az ellenpárton is támogatják, egyszer csak azon veték észre magukat, hogy a tapasztalatlan 18—19 éves ifjú túl járt az eszükön.

Mert meggyőződven arról, hogy a nagy jó akarat daczára

egy tapodtat sem megy elő dolgában és szokás szerint csak biztatják, titkon követeket küldött a hajdú vitézekhez és megegyezett Nagy András generalis főkapitánnyal. Szerződésre léptek, melyben Báthory hittel kötelezte magát, hogy ha Isten segédelmével beviszik őt az erdélyi fejedelemségbe, minden Bocskaytól adott szép szabadságukban megtartván, oltalmazza a jó vitézeket. Megfogadta szentül, hogy a töröknek semmiben sem vét, ellenben a pápistákat, mint *bálványozókat* — úgymond — végkép kiirtja az országból. Annak fellette Nagy András és Elek János kapitányokat tanácsosokká, és *nagyságos* titulussal kövára urakká teszi stb., csak híven szolgáljanak.¹

Így rendbe hozván a dolgot nem szorult többé senki pártfogására. Mert a hajduk hamarosan felkészülvén, menedéklevelet küldtek beteges Rákóczy Zsigmondnak, hogy békességgel kijöhet Erdélyből, de okkal-móddal értésére adták, hogy jó lesz ha nem sokat gondolkozik rajta. A fejedelem ösmervén a hajdú erkölcsöt, szót is fogadott, s nagy keservesen elbucsúzott a rendektől. A jámbor vitézek pedig 1608 márczius 30-án már Kolozsvártn voltak Báthoryval, a ki másnap a fejedelmi széket el is foglalta. Annakutánna a hajdúkat bőségesen megjutalmazta. A *generálisnak* Bajon várát adta, Bihar, Békés meg Szabolcs vármegyében fekvő roppant tartományával.

A régi, nagy nemzethől való urak lenézték az alacsony sorsból származott *jöttment* embert és mód nélkül irigyelték tőle a nagy uraságot. De a fejedelem bizodalmas tanácsosa, a mezei hadak generális főkapitánya ügyet se vetett rájuk.² Báthory ragaszkodott hozzá, mert szüksége volt rá és örökös hadakozásaiban nagy hasznát vette. Azzal keveset törődött, hogy vitézeivel nap-nap mellett háborgatta, dulta és rabolta a magyar király birodalmát; sokkal több gondja volt arra, a mint Erdélyben beszélték, hogy a generális Bajon várában pompás udvart s felesége mellett *deli frajczimereket* tartott.

¹ Elek János viczegenerálisnak 1608 ápril 7-én Nagy-Enyed városát adományozta a fejedelem. *Erd. Lib. Reg.* V pag. 1.

² Ezt a czímet már 1608 február 14-én használja: «Mi Miskolczy N. András mezei lovas- és gyalogvitézeknek fő- és generális kapitánya». (Nemzeti Múzeum. *Kende* ltár.)

Nagy András nem volt közönséges ember. Hatalmas termete, óriás ereje, vitézsége, furfangos, találékony esze, vakmerő bátorsága, ékes szólása és vállalkozó természete alkalmassá tették őt arra, hogy a hajdúság vezére legyen. Megállotta helyét a csatatéren épen úgy mint a tanácsban. A gyors cselekvés embere volt, de a mellett szívós és kitartó, a ki feltett szándékát tűzön-vizen keresztül vitte. A törökök sokat tartottak róla, a budai basa különösen kedvelte. Hire a portára is eljutott. De Thurzó György nádor, Forgách Zsigmond kassai, Dóczy András szatmári, Rákóczy Lajos, Lónyay András és a többi végbeli kapitányok halálosan gyűlölték, mivel a király birodalmában lakó hajdúságot, szép szóval, ígérettel vagy erőszakkal Erdélyhez hódoltatta.

*

Az 1611. év tavaszán Nagy András 80—10 ezer főnyi hajdüsereggel Havasalföldre küldé a fejedelem, hogy az Erdélyre készülő Radul vajdát feltartóztassa. Megparancsolta neki, hogy útközben Brassót is foglalja el, mert a szászok Radullal szövetkezve, csak jeladásra vártak, hogy Báthoryt megtámadják. De a generális csellel nem boldogult, ostromhoz pedig nem volt készülvé és így vissza kellett vonulnia Brassó alól. Mikor a nádor megtudta, hogy a hajduk a Bárczaságon táboroznak, nagy hirtelenséggel hadat gyűjtött és Forgách Zsigmondot ellenök küldé. A fejedelmet pedig az ország nevében fölszólította, hogy a hajduk ellen ő is segítséget adjon, hogy e rabló, égető és öldöklő megátalkodott gonosz fajzatot a földszinéről végkép kiirthassák. De a nádor levele a hajduk kezébe került s mikor megértették, hogy milyen veszedelemben forognak, se napot se órát nem várván, tüstént megindultak Magyarország felé, hogy szabadságukat, családi tüzhelyüket védelmezhessék.¹

Forgách Zsigmond ez alatt átkelt a Tiszán és csaknem

¹ Thurzó-féle iratok az Országos Levéltárban fasc. 96. m. 12. 13, fasc. 94 m. 8. A nádor 1611 június 29-én Kassáról azt írja, hogy a hajduk elárulták és cserben hagyták Báthoryt, mert *«ők olyan istentelen fejedelemmel nem akarnak hadakozni»* most nem tudják mitévők legyenek, most Magyarországtól is félnek. (Thurzó György levelei II. köt. 287. l.)

beléütközött a fáradtan hazafelé igyekező hajdú seregbe. De mielőtt kardra került volna a sor közöttük, löki táborából köveket küldött hozzájuk és felhívta őket, hogy tegyék le a fegyvert és fogadjanak hűséget a magyar királynak. Nagy András hallani sem akart erről, de régi ellensége *Fekete Péter* a későbbi szoboszlai kapitány fellázította a hajdúkat, a kik a generálist ártalmatlanná tették és kiszolgáltatták Forgáchnak, maguk pedig, mind egy lábíg Magyarországhoz pártoltak.

Nagy András látszólag belenyugodott sorsába, csak attól tartott, hogy Forgách ígérete szerint a nádorhoz fogja őt küldeni. Hűséget esküdött tehát a királynak, s addig mesterkedett, míg Forgáchot tökéletesen elámitotta. Hitlevelet adott neki a jó úr s megígérte, hogy Bajom várához még Nádudvart is megkapja, csak hűségesen szolgáljon. A nádort mód nélkül boszantotta a kassai kapitány együgyűsége. Mert ösmerte a maga emberét és elakarta tétetni láb alól örökre, hogy soha többet ne árthasson. Hiába fogadkozott a generális, hogy *ő benne se hiült még meg a régi igaz magyar vér*, esküdözvén, hogy rövid idő alatt nem csak Erdélyt, de még Váradot is meghódítja a koronás királynak: Thurzó egy szavát se hitte, s azon volt, hogy ha már életben maradt, legalább a jószágot vegyék el tőle.¹

Ez alatt történt, hogy Radul vajda megtámadta és 1611. július 10-én Brassó alatt megverte Báthoryt, a ki maga is csak nagy nehezen tudott elmenekülni. Most már a nádor is eldobta az álarczát és fölhevítta az erdélyieket, hogy szakadjanak el Báthory Gábortól. Forgách pedig Kolozsvár és Gyulafejevárvár elfoglalása után Szeben ostromára indult, melyet maga a fejedelem védelmezett, bár tudni lehetett előre, hogy nem sokáig tarthatja magát. A hajdúk elpártoltak tőle, Radul vajda, Kendy s a magyarországi segédesapatok gyorsan közeledtek, a török

¹ A nádor július 6-án jelenti a királynak, hogy a hajdúkapitányok letették a hűség esküt és *Nagy Andrást* kiszolgáltatták Forgáchnak (Act. Thurz. fasc. 1 m. 99). *Július 7-én* szemrehányást tesz Forgáchnak, hogy Nagy Andrást még sem küldte fel hozzá Kassára (fasc. 50 m. 20. fasc. 52 m. 11 fasc. 37 m. 17 stb).

pedig még nem határozta el magát, hogy beleavatkozzék a dologba.¹

Báthoryt tehát utolsó szükségében mindenki elhagyta, és a nádor örömmel várta azt az órát, melyben a *kevély, selfuvalkodott, gonosz életű ifjút* a föld poráig megalázhathatja.²

Nagy András pedig azt gondolta magában, hogy ha így áll a dolog, majd megmutatja ő mi a *hajdu virtus*. A végső veszedelem idején Forgáchnak kolozsvári táborából beszökött Báthoryhoz Szebenbe, kegyelmet kapott tőle az elpártolásért s aztán, minekutánna a fejedelem bőségesen ellátta pénzzel, nagy titokban ismét Magyarországon termett. Mire a támadók észbe kaptak, fellázította, felültette Báthory mellett az egész hajdúságot. Bajom várát visszafoglalta s *Bosnyák Tamás* füleki kapitánynak Erdélyre induló seregét Diószegnél augusztus 15-én tönkre verte. Majd Kolozsvárt meghódítottván villámgyorsan a Szebent ostromló hadak ellen indult. Most aztán a török is megmozdult s Forgách Zsigmondnak volt annyi esze, hogy nem várta be a veszedelmet, hanem nyakrafőre megkezdé a visszavonulást. Rövid idő alatt a támadást minden ponton visszaverték. A nádor terve, hogy Báthoryt elűzvé, Erdélyt a magyar koronához visszakapcsolja, csufos kudarczal végződött.³

Busult is eleget rajta s a szégyen és kárvallás nagyon elkeserítette. Átkozta Forgách ügyetlenségét, s azt a hitvány, áruló hajdút, a ki számításait így keresztül huzta. Nagy András pedig, a maga eszével föltudta fogni, hogy mit érezhetett akkor a hatalmas főúr, mikor az ő *«megtérésnek»* s végbeli hadak veszedelmének hírért vette. Megszállotta a káröröm és csufol-

¹ Századok 1897 «Bethlen Gábor Déva várában» cz. tanulmányom.

² Forgách *julius 25-én* azt írja Thurzó nádornak, hogy Nagy András ezeröttszáz emberével mellette van; a szász városok mindenütt örömmel várják őket. Csak *Váradot* kellene még elfoglalni. A nádor ijessze meg Rédey Ferenczet, hogy proscribáltatja és jószágától megfosztja, hátha fejet hajt? Egyedül *Szeben* forog veszedelemben Báthory miatt, mert 100,000 frt sarczot követel a várostól «*az kívül Temesvárra akar menni és törökké lenni, a hon lelkestül testestül elvész az gonosz ember*» (Thurzó iratok az Országos Levéltárban, fasc. 52 nr. 14.)

³ L. id. m. Századok 1897. Thurzó-iratok fasc. 87 nr. 21. fasc. 1. nr. 107.

kodás ördöge. A diószegi győzelem után levelet írt a nádornak, melyben szabad folyást engedett bosszús haragja és gyűlölet-kitörésének. Tudtára adja, hogy Bosnyák Tamást már megszégyenítette s nemsokára Forgáchra kerül a sor. De elhitette magával a nádor, *hogy tőle is számon fogja kérni* a sok ártatlan magyar vér kiontását. Mert ők igaz magyarok és keresztények, de Thurzóék a sok jószágért és kincsért az Istent is megtagadnák. Különben — úgymond — néhány rendbeli álnok, hitszegő és hamis leveletekből *minden czigányságtokat megértettem*, és méltán várhatjátok fejetekre az Isten ostorát stb.¹

Thurzó György eltette a levelet szépen a többi közé és bizonyosan azt gondolta magában, hogy majd megfizet érte.

Forgách támadása alatt történt, hogy *Segnyei Miklós* régi hires vitéz Báthory mellől a királyhoz pártolt. Nagy András, mikor Erdélyből hazafelé jött a hajdukkal betért hozzá Éradonyba s egy lakoma alkalmával fejét vétette, állítólag saját kezével ölte volna meg.² A meggyilkolt főur rokonai bosszút esküdtek s minthogy Báthorytól hiába követelték a generalis megbüntetését, Thurzóhoz fordultak. A nádor se tehetett ugyan semmit, de megbiztatta őket, hogy csak várjanak türelmesen, majd elkövetkezik a számadás órája.

Az év végén megkezdődtek a béketanácskozások Magyarország és Erdély között s mire a *confoederatiót* megkötötték, Thurzó is kibékült a fejedelemmel. Nem afféle politikai barátság, de bizodalmas, őszintének látszó szives viszony támadt közöttük, melynek legelőször is Nagy András adta meg az árát.

Mert Báthory most már komolyan vette a szövetséget s keményen megparancsolta neki, hogy a király birodalmát többé ne háborgassa. De a generalis nem akart félni se Istentől se embertől. Minden bitang kóborlónak kenyeret adott, a jobbágyokat magához csalogatván *hajduságra eskette* és kénye szerint raboltatta velök az urak és nemesek jószágait. Hogy pedig még is legyen a ki helyettük szántson, vessen, úr dolgát

¹ Tört. Tár. 1893. évf. 578—579. Thurzó-iratok fasc. 36 nr. 10.

² Ezt Lorántffy Mihály írja 1611 okt. 18-án Szerencséről a ledniczei tisztartóknak. *Orsz. Levéltár. Missilisek.*

végezzen, a *szabad kunokat* jobbagyságra kényszerítvén Bajom várához szolgáltatatta. Leginkább Kállóra és Szoboszlóra csatázott, hogy bosszút álljon Fekete Péteren, a ki Forgáchnak elárulta.

A tokaji szerződés értelmében le kellett volna rakni a fegyvert és Báthory kötelezte magát, hogy igazságtalanul elfoglalt birtokát mindenkinek visszaadhatja. De Nagy Andrásnak eszeágában sem volt, hogy a hajdúkat leszállítsa, s ámbár a fejedelem többször megintette, hogy üljön veszteg, mert baj lesz, csak azért is tovább rabolta és foglalgatta a királpártiak jószágait.

Thurzó nádor mindezekről jól volt értesülve s gyakran kérte Báthoryt, hogy vessen véget már a gonosz ember garázdálkodásának, mielőtt kis szikrából nagy tűz támadna. Most nem fenyegetőzött mint régen, inkább atyafiságosan a lelkére beszélt a fejedelemnek, ne tőrje, hogy Nagy András miatt a szent békeség felbomoljon.

Báthory maga is belátta már, hogy igazsága van a nádornak, de arról sem tudott megfelejtkezni, hogy sokat köszönhet a generálisnak s ezért sokat elnézett és megbocsátott neki. Talán nem is került volna kényértörésre a dolog közöttük, ha Thurzó és a végbeli kapitányok szüntelen vádaskodása a fejedelem gyanúját fel nem költi, bosszus haragját fel nem indítja.

Dóczy András szatmári kapitány már 1612 február 6-án arról értesíti Báthoryt, hogy Nagy András a *törökkel praktikal* és jól tenné a fejedelem, ha nem bizna többé az efféle nyughatatlan emberekbe, a kik úgy megkeményítették a szivüket, hogy se Istennek, se uruknak se hazájoknak nem kedveznek és minden dolguk merő álhatatlanság.¹

Gonosz akarói addig súgtak-búgtak, míg a generális egyszer csak azon vette észre magát, hogy áruló hírért költötték. A fejedelem nem bizott többé benne s minden lépését kémleltette, vigyáztatta. Pedig még akkor nem vétett ellene, mert hiszen a törökkel mindig fenntartotta a barátságot s eddig nem ütközött meg rajta senki. De azt is tudta, hogy rengeteg sok

¹ Thurzó-iratok fasc. 59 nr. 8.

az irigye, ellenségei pedig hatalmas emberek, a kik minden áron nyakát akarják szegni. Jól vigyázott hát magára.

Még az év elején történt, hogy a budai basa igen szép *főlovat* küldött neki ajándékba s ezen való örömeben hordóborokat hozatott alá Bajom várából, hogy a törököket megvendégelje. Meginvitálta régi barátját, a szolnoki *Huszajn* béget is s épen javában vendégeskedtek *Turon*, mikor a fejedelem követe hirtelen váratlan megérkezett, azzal az üzenettel, hogy tüstént menjen be a generális, mert Báthory Szeben ellen akarja küldeni.¹ Most már ő kezdett gyanakodni és úgy gondolkozván, hogy a mely kutyának veszett hírének költik, azt előbb-utóbb agyon is verik, megtagadta az engedelmességet s a török oltalma alá menekült. A nádor 1612 február 24-én már azt jelenti a királynak, hogy Nagy András végkép elszakadt Báthory Gábor fejedelemtől, mialatt Erdélyben közhirrel beszélték, hogy nagy dolog készül s tavasz nyíltával megzendül az ország. De nem történt semmi. A fejedelem márczius 23-án elfoglaltatta Bajom várát a generálistól s megiratta Thurzónak, hogy nyugodt lehet, nem fog *prófontot* adni az árulónak, mint Bécsben szokás.²

¹ Dóczy István azt írja, hogy utána járt a dolognak, de nem látja, hogy Nagy András a basával *praktikálna*. Elbeszéli a turi vendégeskedést. *U. o.* fasc. 18 m. 18. fasc. 94 m. 30.

² A fejedelem Bajom várának elfoglalását *Némethy Gergelyre* bízta, a ki összes végbeli hadakat és Biharvármegye népét is felvette. Komolyan félték a generálistól és Rhédey Ferencz, a váradi kapitány, márcz. 20-án szemrehányást tesz *Dóczy Andrásnak*, hogy *Némethy* mellé segítséget nem küld, holott tudhatná, hogy Nagy András *«nemzetünknek eleitől fogva minémü veszedelmére volt, most is penig járton járnak az törökök hozzája, az budai basához és az szolnoki béghez küldött segítségért»* (Thurzó-féle iratok fasc. 92 nr. 9) Lónyay András kállai kapitány 1612 márczius 24 írja *Forgáchnak*, hogy *tegnap* délben Bajom várát *Némethynek* megadták, Nagy András pedig *Szolnokba* ment. *U. o. fasc. 51. nr. 22.* Báthory Gábor márczius 20. Fogarasból értesíti a nádort, hogy Nagy András régi sok latorságáért és árulásáért megakarja büntetni s úgy gondolja, hogy most *izetlen nótát fu Bajomban* (*U. o. fasc. 95 nr. 19*). De a generális az ostrom alatt nem volt a várban.

II.

A generális, mint a fészkeből kivert vad, nagy haraggal bujdosott ide s tova az Alföldön. Nem volt többé *kövárás úr*, se fejedelmi tanácsos, a hajduk elhagyták, sőt talán örültek is veszedelmének. *Némethy Gergely* ült Bajon várában, s nap-
nap után érkeztek hozzá a segédhadak, ő pedig kevés számú híveivel Szolnok körül *csavargott*, lesvén az utakat, mint valamikor, nem is olyan régen, szegény legény korában. A szerencse végkép elhagyta, nagy uraságának, tekintélyének, hatalmának csak a *híre* maradt... De elég volt ez is ahhoz, hogy az emberek messze földön rettegjenek tőle s hogy a végbeli kapitányok ne alhassanak nyugton miatta. Egyszer Szolnokon, másszor Debreczen alatt, némelyek a Tisza mellett, mások a Hortobágyon látták 60 lóval, sok zászlós törökkel. A debreczeni czivisek nyakra-főre költöztették gulyáikat a Hortobágyról, jelentvén Tokajba, hogy Nagy András, ha nem Bajon ellen készül, akkor bizonyosan őket fogja megrablani régi szokása szerint. Közhírral beszéltek, hogy a budai basához követeket küldvén, *az erdélyi vajdaságot kívánja* s hogy az egri, szolnoki és hatvani török mind mellé gyülekezik... Alaptalan mende-monda volt az egész, még Forgách Zsigmond is kételkedett benne, a mi nagy szó, de azért a nádor mégis kérdőre vonatta a haditanács elnökével a budai basát, másfelől pedig mindent elkövetett, hogy Nagy Andrást kézre kerithesse.¹

A basa persze mindent tagadott. Ő nem tud semmiről semmit, most hallja először a dolgot s meg akarja tartani a szent békességet stb. De Lónyay András kállai kapitány nyomon kísértette a bujdosó generálist s ápril 6. és 8-án kelt leveleiben azt jelenti a nádornak, hogy a sok rossz, csavargó és gazdátlan hajdu mind Nagy András mellé szökik s valami tatár

¹ Thurzó-iratok fasc. 51. nr. 23. Dóczy István jelenti Váczról márcz. 15-én a nádornak, hogy Nagy András két kocsin küldé embereit a basához, vajdaságot kíván, de azt mondják, hogy a *törökök igen nevetkőznek rajta*. Ez is csak olyan pletyka beszéd volt, mint az a másik ujsága Dóczynak, hogy *Gábor fejedelmet valami asszonyi állat késsel által verte*, a mit gyulai bék üzent volna a budai basának. (Thurzó-iratok fasc. 57. nr. 23.)

is van vele Szolnok tájékán. Bizonyosan tudja, hogy mire a tavaszi árvizek elapadnak, fel megy rabolni a Nyir szélére. Nem kell a dolgot tréfára venni, mert a böszörményi, bátori és nyir-egyházi hajduk, igen rezgelődnek s nem akarnak az erdélyi fejedelemmel kötött szerződés értelmében régi lakóhelyükről kiköltözködni. Nagy András feleségét Debreczenből Ecsed várába vitette Báthory, sőt azt beszélik, hogy már meg is kegyelmezett az árulónak.¹

Thurzó György is ettől tartott s parancsára a szatmári, kállai, tokaji, ónodi, szendrői és váczai kapitányok valóságos hajtóvadászatot indítottak a veszedelmes ember ellen, a ki kevesed magával még mindig Szolnok körül *tébolygott* s esze ágában sem volt, hogy valami nagyot merjen. A szolnoki bég a régi barátság okáért 25 janicsárt rendelt mellé s bár igen csendesesen viselte magát, a végbeli kapitányok csak tisztességes távolságból fenték rá a fogukat, mentegetőzván a nádor előtt, hogy sohasem lehet bizonyosan tudni, merre csavarog, máskülönbön örömet szembeszállának vele.²

Forgách Zsigmondot a debreczeniek örökösen rémitgették, hogy viseljen gondot, mert Nagy András ismét zürzavart támaszt az országban. Ők tudták legjobban, mire képes a vakmerő, furfangos hajdu, a míg kardot érez az oldalán. A kassai kapitány, a ki *pennával viaskodni* remekül tudott, megfenyegette az egri basát, hogy «*afféle ura eláruló, hitvány emberét ne bontsa fel a békességet*», mert bizony el nem tűrik, de már a nádorhoz írott levelében (1612 ápril 12.) elárulja, hogy tudna biz' ő félni, ha volna kitől. A végvárakban nincs őrség, a vármegyék nem akarnak felülni, a német zsoldosok fizetetlenek, csak a szegénységen élnek. Ha Nagy András most a törökkel valami vakmerőségre vetemedik, könnyen elveszhet az ország.³

¹ Orsz. Levéltár. Thurzó-iratok fasc. 18. nr. 18. fasc. 36. nr. 15. fasc. 39. nr. 14. fasc. 41. nr. 12. fasc. 51. nr. 23.

² Ezt Monoky Miklós ónodi kapitány írja 1612 ápril 9-én a nádornak. *Thurzó-iratok fasc. 43. nr. 13.* Ápril 10-én Forgách jelenti, hogy Nagy András Szolnok körül Ács nevű faluban van, a törökök hívják, de nem akar bemenni Szolnokba. (*Thurzó-iratok fasc. 50. nr. 24.*)

³ Thurzó-féle iratok fasc. 51. nr. 23. fasc. 52. nr. 19.

De a generális most csak abban mesterkedett, hogy a török közbenjárásával Báthorytól kegyelmet nyerjen s legfeljebb még azon törte a fejét, hogy a szoboszlai kapitányon bosszút állhasson.¹ Forgách pedig belátván, hogy máskép nem boldogul, orgyilkos módon akart véget vetni életének. *Korláth István* szendrei kapitányra bízta a dolgot, nyilván úgy gondolkozván, hogy Nagy András bujdosása közben miskolczi házához, vagy sajoszentpéteri kis birtokára is elvetődik. Korláth egy *Pozsonyi Gáspár* nevű embert bérelt fel, a ki megesküdött, hogy elveszti, de azt kívánta, hogy előbb küldjön neki Forgách «*egy biztató keze írása és pecséti alatt való levelet*», hogy ezt a dolgot neki vétkül nem fogják tulajdonítani és érdemlett jutalmát megkapja. Annak utánna, mivel nagy hitele vagyona a generális előtt, 20—25-öd magával mellé megy s vagy megölik, vagy elfogják.

Korláth tanácsolja Forgách Zsigmondnak, hogy jó volna ennek az embernek valami kevés *adományt*, pénzt vagy paripát előre is küldeni, hogy annál nagyobb hűséggel szolgáljon. Nem kell sajnálni tőle — olvassuk *május 2-án* kelt levelében — mikor arról van szó, hogy az ország és a nemzet árulója elveszzen.²

Ezalatt Nagy András titkon összegyűjtván a hozzá ragaszkodó hajdukat, a kik elkeseredvén a királyi biztosok erőszakoskodása miatt, újra csak tőle várták szabadságuknak helyreállítását — április végén török segítséggel megtámadta Szoboszlót. Fekete Péter, a kapitány, nem volt odahaza s a szoboszlaiak csakis annak köszönhették, hogy a generális bosszús haragja végkép el nem törölte őket a földszinéről, hogy a hajdusereg egymás között megháborodott, sőt a vezérre támadt, a ki ekkép gonosz szándékát nem vihette véghez, ámbátor ebben a bőszőrményiek is segítették.³

¹ Forgách már *április 10-én* jelenti a nádornak, hogy Nagy András Báthoryhoz küldött kegyelemért s ha nem kap gratiát, a királyhoz készül fölmenni. *Thurzó-iratok* tasc. 50. nr. 24.

² *Thurzó-iratok* fasc. 51. nr. 24.

³ A szendrei kapitány *május 2-án* jelent Forgáchnak, hogy mikor Nagy András a szoboszlaiakat felverte feles számú török is volt mellette.

Most már aztán a fejedelem is megsokalta a dolgot. Eddig futni hagyta az áruló *príbéket*, de a szoboszlai támadás után megparancsolta Rhédey Ferencznek, hogy valahol éri, okvetlen fölkeresse. A váradi kapitány 2000 főnyi haddal üldözőbe is vette, azonban Nagy András, a ki eddig csak nevette a végbéli kapitányok küszködését, tudván, hogy Gábor fejedelemmel nem jó tréfálni, hatalmas pártfogójához, a budai pasához menekült.¹

Báthory, úgy látszik, komolyan gondolt a generális megbüntetésére. A Magyarországgal kötött békeszerződést a király még nem erősítette meg és a fejedelemnek érdekében állott fenntartani a jóviszonyt Thurzóval, a ki egy alkalmat se mulasztott el, hogy őt fogadására emlékeztesse. Mikor hire futott, hogy Nagy András Budára menekült s hogy a basa kegyelmet akar neki szerezni, a nádornak legelső dolga volt, hogy Báthoryhoz kérdést intézzen, örömmel tudatván vele, hogy a király a tokaji szerződést végre confirmálta.

Báthory 1612 május 21-én válaszolt a levélre s megköszönvén a nádor jóakarátát, szentül fogadta, hogy a conföderatiót egész életében igazán megtartja s a hajdukat a király birodalmából mind által költözteti Erdélybe. A mi pedig — úgymond — a Nagy András dolgát illeti, tudja, hogy Budára vitték a vezérhez, de gondja lesz rá, hogy ezután soha többé semmi veszedelmes dolgot ne indíthasson.²

A budai basa nagyon jó szívvel fogadta a hajduk *mazullá tett* vitéz generálisát s kereken megírta a hadi tanács elnökének, hogy nem fogja levenni róla kezét, mivel hogy ártatlannak tartja. Különben is Nagy András csak azt kívánja, hogy törvénnyel, igazság szerint láttassék meg a dolga Erdélyben. Küldött is ezért már egynéhány rendbeli követet a fejedelemhez, de azokat meg sem hallgatván, csak azzal fenyegetőztek, hogy «mi egyáltalában téged megölünk — úgymond — egyébb

Fekete Péter szoboszlai kapitány 1612 május 10-én értesíti Forgáchot, hogy ha a szegény szoboszlóiak magokra nem vették volna Nagy András első szerencsését, az egész földet elborította volna, mert a környékbeli latrokkal titkos végezése volt. *Thurzó-iratok fasc. 37. nr. 21.*

¹ U. o. fasc. 51. nr. 24. fasc. 93. nr. 14.

² Thurzó-iratok fasc. 93. nr. 14.

abban nem lehet». Várát elfoglalták, sőt nem tekintvén a szent békességet, ágyúval mentek alá; reá népet küldtek, mit volt mit tennie, fejét féltvén, nála keresett oltalmat. De megparancsolta neki, hogy míg az erdélyi fejedelemtől hir jön, vesztig maradjon. Mostansággal tehát senkinek semmi kárára nem igyekezik, hanem békességben marad és törvény szerint akarja megigazítani a dolgát, «*nem hogy haddal és hadakozással, hanem igazsággal*».¹

Ebből megértette a nádor, hogy a budai vezérbasa nem fogja Nagy Andrászt kiszolgáltatni, sőt inkább azon van, hogy kegyelmet szerezzen fejének. Május végén már azt is jelentették neki, hogy Hasszán basa követeket küldött Báthoryhoz, a generálist pedig megajándékozta és jó reménységben bocsátotta Szolnokba, a hol *igön hallgat és igön várja az gratiát fejének*. De Báthory megnyugtatta a nádort. Mert igaz ugyan — olvasuk *junius 6-án* kelt levelében — hogy Nagy András egynehányszor kegyelmet kért s a budai basa is közeledik érte, ő azonban minden úton-módon kézre akarja keríteni, hogy érdeme szerint megfizethessen neki.

Rövid idő mulva jelentették Báthorynak, hogy Konstaninápolyba küldött követe, *Géczy András*, a ki már régóta gyanusan viselte magát, elárulta őt a portán, hogy Magyarországgal a török ellen szövetkezett és magának kérte a fejedelemséget. Oda is ígérte a török császárnak Váradot, Jenőt, Lippát, Karánsebest, Lugos és Aradot, sőt azt hazudja, hogy Mátyás király is pártját fogja. Julius elején Géczy a mellé rendelt török hadakkal már Havasalföldre szállott, Gábor fejedelem pedig *zsoldot kiáltatván*, hazaszeretetére, igaz magyarságára való hivatkozással sürgeti a nádort, hogy a confœderatio értelmében segítséget küldjön Erdélybe. Mert ha — kit Isten ne adjon — veszedelme történik, jaj Magyarországnak s keserű bú az egész kereszténységnek.

¹ A vezér tagadja, hogy Nagy András mellé sok népet és segítséget adott volna. De nem is kért tőle, csak a maga bajának a megorvoslásáért könyörgött. *Czobor Mihály* junius 4-én már azt hallotta, hogy Nagy András a portára vitték. *Thurzó-féle iratok* fasc. 36. nr. 17. fasc. 49. nr. 17. fasc. 92. nr. 16.

Ezalatt Nagy András, megtudván, hogy a budai vezér ajándékát, a mit ő a debreczeniektől feleségének küldött, egy *Almássy* nevű hajdu hetedmagával elrabolta, kijött Szolnokból és igen lesette a rablókat. Sárközi Joó Máté, a nádor rendeletéből a váczai vitézekkel minden lépését vigyáztatta, de úgy látszik arra is vigyázott, hogy véletlenül szembe ne kerüljön vele s beérte azzal, hogy a nádort hirekkel tartsa. Irja, hogy a Nagy András hajdúi Szeged táján füvelnek és igen *tébolyóban* vannak, mert megüzente nekik, hogy ha kegyelmet nem kap, mind elbocsátja őket.¹

A fejedelem a budai basára való tekintetből nem üldöztette, csak Fekete Péter szerette volna vissza adni neki a kölcsönt Szoboszlóért s megtudván, hogy a generális Debreczenben tartózkodik, rajta akart ütni. De mire hadával odaért, Nagy András már az Érmellékére szállott.

Báthorynak kezdetben sok gondot okozott Géczy árulása, a kinek a portán csakugyan oda is ígérték a fejedelemséget, melynek következtében Brassó nem akart meghódolni s a török fenyegetőzött, hogy Erdélyben rövid nap nagy változások lesznek. Attól is tartott, hogy ha ez a két hitvány erkölcsű, de vitéz és mindenre képes vakmerő kalandor szövetkezik, megtörténhetik, hogy egyesült erővel, török pártfogással kirántják alóla a fejedelmi széket, mielőtt Magyarország segítségére jönne. Meg akarta tehát előzni a bajt és *menedéklevelet* küldött Nagy Andrásnak, hogy családjával együtt békeességben bejöhet hozzá Gyulafejérvárra. Meglehet arra is gondolt, hogy szükség esetén még hasznát veheti, de inkább hiszszük, hogy csak ártalmatlanná akarta tenni.

A nádor még mielőtt erről tudomást szerzett volna, már figyelmeztette Báthoryt, hogy vigyázzon magára, mert Nagy András újra valami rosszban töri a fejét. Kitűnik ez a fejedelem válaszából s hogy komoly dologról lehetett szó, abból is látszik, hogy Báthory nagy szeretettel köszöni Thurzónak atyafiságos gondviselését és — szokása ellenére — hálálkodik érte. Ő is hallott már efféle híreket Nagy András felől — írja *julius*

¹ Thurzó-féle iratok fasc. 36. nr. 16. fasc. 41. nr. 14.

30-án és meggondolván, hogy ha a török között marad, nemcsak neki, de egész Magyarországnak ártalmára lehet, ha pedig bejön, félni kell tőle: két rossz közül mégis a kisebbiket választotta és behívatta Gyulafejérvárra. Most maga mellett tartja, hogy annál jobban vigyázhasson reá, sőt egynehány faluval is megajándékozta, hogy annál inkább ragaszkodjék kegyelmességéhez, «*mig Isten — úgymond — dolgunkban alkalmatosságot ad.*» De a hadakat elszedte tőle, úgy hogy családjával, háza népével együtt, mindössze tizenhatod magával vagyon. Különben pedig a *salvus conductuson* kívül, a mivel Gyulafejérvárra bejött, nincs a kezében semmi más biztosító vagy kegyelemlevél.¹

Ebből megérthette a nádor, hogy Nagy András sorsa most már meg van pecsételve s büntetésének nehezen várt órája rövidesen bekövetkezik. A fejedelem, úgy látszik, csak azért hitette a nyomorultat, mert előbb a budai basával akarta rendbe hozni a dolgát, ha netalán a portán kérdés támadna; a mit a vezérrel, szokás szerint, könnyen eligazíthatott. De a véletlen is szerepet követelt magának a készülő tragédiában s annak lefolyását csodálatos módon elősegítette.

Ugyanis Géczy, a kit a pártütő brassai szászok nagy örömmel fogadtak és megnyitották előtte a város kapuit, nem tudván mi történt, még Havasalföldről követeket küldött a generálishoz, hogy ültesse fel mellette a hajduságot. A követek nem találván Nagy Andrást Magyarországon, Erdélybe mentek és valami úton-módon hozzá férközvé, tudatták vele a *hatalmas török császártól választott fejedelem* üzenetét. A generális, a ki nyilván arra számított, hogy Báthorytól kegyelmet nyervén, régi hatalmát és becsületét is visszakapja, a dolgok ilyenén változásán mód nélkül elkeseredett. Nagy haragjában s eltelve halálos gyűlölettel a fejedelem iránt, minden óvatosságról megfejtkezett és szóbeli üzenet helyett — *augusztus 8-án* — levélben válaszolt Géczy Andrásnak.

Örömet megeselekedné — úgymond — hogy felültesse mellette a hajduságot, de most még nem teheti, mert Gyula-

¹ Thurzó-féle iratok fasc. 93. nr. 20.

fejérvárott van és úgy vigyáznak reá, olyan nagyon szemmel tartják, hogy kimozdulni sem igen mer házából. Azonban csak kedvező alkalomra vár, hogy megölje Báthoryt. «Elhiggye Nagyságod bizonyosan, hogy vagy mezőben leszen, vagy mint, módot keresvén benne, Szent Mihály napig véget akarok életének vetni». Ha sikerül a dolog, felülteti a hajdukat és egyesült erővel megzavarják Magyarországot, de akármi történjék is, Erdélyt török kézre adják. Az Istenért is kéri, hogy levelét ne mutassa senkinek stb.¹

Ez volt Nagy Andrásnak utolsó árulása. A fejedelem *augusztus 17-én* azt írja Forgách Zsigmondnak, «hogy az Isten sok hitetlenségét immár tovább nem szenvedé, hanem — úgy mond — szintén kezünkben kerité és az mint az több árulóinkat, ötet is megszégyenité. Mivel pedig Géczy Andrásához írott leveléből, melyet másolatban Forgáchnak is megküldött, minden gonoszága kiderült, *érdeme szerint való zsoldját megadta*, mert úgy a régi, mint a mostani vétkeiért tökéletesen megérdemelte a halált.

Ebből tudjuk, hogy Báthory Nagy András levelét elfogatta, vagy a mint mondja «*markában kapta*» és az áruló szolgát kivégeztette, de hogy és miképen történt a dolog, azt körülményesen nem írta meg soha, sem Forgáchnak, sem a nádornak.

A generális halálát augusztus közepén már széltére beszéltek Magyarországon és a fejedelmet ellenségei orgyilkossággal vádolták. Perneszy András *augusztus 16-án* Szatmárról kelt levelében így adja elő a dolgot:

Báthory Gábor ebédre hívatta magához Nagy Andrást. Tisztelegesen megajándékozta és felöltöztette a maga ruhájába. A lakoma után jó lovakra ültek és Vincz felé nyargaltak. Báthory felszólítá Nagy Andrást, hogy a *mezőn pályát futtasanak*. A generalis szabadkozott, hogy nem illendő neki szolgáló létére a fejedelemmel versenyt futtatni. Erre Báthory *megbusulván*, rutul kezdé szidalmazni és mondá:

— Ha olyan szegény legény vagy, miért árultál el engem jól tött uradat és miért akartál a Géczy András kezébe adni? Bizony

¹ Szilágyi Sándor: Erdélyi országgyűlési emlékek VI. k. 65. 244. l.

meg köll még ma halnod — kiáltá — s egy baltával néhány-szor mellbe ütven, leverte a lováról. A fejedelem kíséretéből valaki meg akarta löni a nyomorultat, de Báthory nem engedte: Magam akarok -- úgymond — az árulónak *szolgálni*, s lova hátáról leugorván, Nagy Andrást halálra vagdalta.¹

De a dolog nem így történt. Thurzó nádor örömét fejez-ven ki azon, hogy a gonosz ember méltó jutalmát elvette, egy-szersmind kérte Báthoryt, hogy halálának módját voltaképen tudassa vele. A fejedelem röviden azt válaszolta, hogy Nagy Andrást, minekutána árulását bizonyosan megértette, elfogatta és másnap egy cigány hóhérrel fejét vétette. Köszöni a nádor-nak, hogy annak idejében figyelmeztette őt a generálisnak ellene való szándékáról és mivel tudja, hogy *«sokképen viselletnek oda ki az ide le való hírek»*, arra kéri, hogy ne adjon hitelt minden szóbeszédnek.²

Megerősíti Báthory előadását egy ösmeretlen tudósító, a ki jelen volt és tulajdon szemével látta, mikor a hajduk generálisát 1612 augusztus 13-án este 8 órakor Gyulafejérvárott lefejezték.³ Mindazonáltal még az újabbkori történetírók sem mentették föl Báthoryt az orgvilkosság vádja alól, a régi krónikás pedig való-sággal áldozatnak tartja Nagy Andrást, a ki mint abban az időben előment, hires, neves, szabados életű ember, nagy testi ereje és vitézi bátorsága miatt a fejedelemnek *alattomos harag-ját vonta magára*. Így történt — persze csak Szalárdy János *Siralmas krónikája* szerint, hogy egykor Fejérvárott mulatozás közben Báthory Gábor leitatta s azon részegségében le is vágatta Nagy Andrást, testét pedig egy *ó kútba* vettette.⁴

Sokáig emlegették Erdélyben a *Nagy András tánczát*, melyre az Abaffy Miklós tokaji kapitánytól felbérelt orgvilkos hajduk a generális halála után esztendő multával szegény Gábor fejedelmet is megtanították.

Dr. KOMÁROMY ANDRÁS.

¹ Perneszy levele Dóczy András szatmári főkapitányhoz. U. o. 242. l.

² Báthory levele szept. 18-ról. *Thurzó iratok* fasc. 95. nr. 26.

³ Történelmi Tár 1880. évi folyam 793. lap. A kivégzés napja itt *augusztus 23.*, de ez csak a másoló, vagy a nyomda hibája lehet *13.* helyett, mint az összes források egybevetése után pontosan megállapíthatjuk.

⁴ *Szalárdy id. m. 26. l.*